

TARTALO

EIZTARIAK

Eiztari ziran Atxarte'ko bizilagunak. Eta bertoko anai bi mendi gora abiatu ziran, bein, eizerako asmoan.

Basoan ebiltzela, odeiak jo, eta sekulako ekaitza sortu zan. Eta zelaiz-zelai abiatu ziran mutillak, laisterka batean, aterpe-billa. Koba aundi bat ikusi eben an inguruan, eta bertara sartu ziran, iñungoen pozik.

Laister azaldu zan artalde bat, eta barrura sartu ziran aren ardi guztiak. Eta euron atzetik, artzainña ere: begi bakarreko basajaun ikaragarria zan.

TARTALO

Tartalo eukan izena basajaun ikaragarriak. Eta barrura sartu bezain laister, arri aundi batez itxi eban kobako atea. Eta Atxarte'ko mutillak ikusi ebazenean:

—I gaurko, eta biariko beste ori-esan ei eutsen gizon ikaratuai.

Artu, bada, burruntzi aundi bat, eta tripatik sartu eutson lenengo mutillari; sutan erre gero, ta krisk-krask oso-osorik jan eban. Lurrean zerraldo etzun, eta lo-korronka jarri ei zan.

Beste mutillak ori ikusi, ta inguruko burruntzia artu eban; sutan goritu gero, ta Tartalo'ri begian sartu eutson.

ARDI - NARRUZ

Tartalo berealako baten jeiki, eta Atxarte'ko mutillaren brilla asi zen itxupustuan eta orru ta marru. Alperrik, baiña! Ardi-narru artean gorderik egoan, orduko, geure mutilla.

Kobako ate erdian parau zan, orduan, Tartalo anak zabal-zabalik. Ardiak aren istarpetik kanpora joiazen, eta Tartalo'k arein lepo gaineko ulea ikututen eban.

Burutapen au etorri yakon, orduan, mutillari,

Tartalo'k ezagutu ez egian: bera be ardi-narruz jantzita igarotzea.

Ala jantzi zan, ba, eta basajaunaren istarpetik igaro zanean, ez eban Tartalo'k nor zan igarri, le-pogañean igurtzi ta igurtzi ibilliarren.

TARTALO'REN ERAZTUNA

Kobatik urten, lepoko ardi-marrua kendu eta laisterka asi zen mutil zoriontsua. Tartalo'ren eraztuna berbetan ekiana zan, gero; eta olan esan eutson jau-beari:

—Tartalo basajaun..., or joak mutilla.

Tartalo'k, orduan, bere eraztuna jaurtiki, eta mutillari atzamar txikarreen sartu eutson Eta eraztun orrek ixildu bagerik:

—Tartalo basajaun..., emen ñagok, emen ñagok...

Eta Tartalo, mutillaren atzetik asi zan laisterka bizian. Eta mutilla ekin eta ekin eraztun salatari a atzamarretik kendu nairik. Ezin baiña, iñundik ere. Aizto batez atzamarra ebaki, eta aurreko osin batera jaurti eban bere eraztun ta guzti.

Eta eraztunak, barriro ere:

—Tartalo basajaun..., emen ñagok, emen ñagok...

TARTALO OSINERA

Eta Tartalo aurrera ta aurrera, ziur, eraztunaren abots zolitara. Aurrera egin; osiñera urreratu; eta plaut zapar egiñaz, bertan ito egin zan.

Mutilla ori ikusi ebanean, eraztuna jaso, samatik dindilizka ipiñi, eta kobako ardietara abiatu zan arinka.

Ardiak berealakoan, ezagutu eben eraztunaren betiko soiñua, eta artzain barriaren atzetik urten ziran larrera.

Eta alan zabaldu ei zan munduan mendietako artzaintza.

ESTONBA'tar MANUEL'ek

GIZANDIAK

AITA ZUMARRAGA

MEXIKO'KO LEN-GOTZAIN. Valladolid'ko lurraldean dagoan Abrojo erritxuko konbentuan emon eban Karlos I errege ospetsuak 1527 garreneko Aste santua.

Durango'ko seme aita Zumarraga zan frantzizkotarren konbentu artako jagole-aba edo buru; eta berak zuzendu ebazan bertoko elizkizunak, eta berak egin elizkizunetako itzaldiak be.

Erbat zoratuta geratu zan erregea, praile aren jakituri, eratasun eta eraspina ikusirik; eta zelanbaiteko eskupekoa emon eutson, esker onez.

Ez ziran bat ere esarre geratu inguruko beartsuak, arein eskuetara joan bait-ziran erregeren diru guztiok.

Beste erromes ospetsu bat etorri zan Abrojo'ko konbentura, andik illabete batzuetara. Aita Santu ta erregeren orde zitorren zorioneko barri bategaz: Mexiko, lurralde aundi ta aberats aren gotzain izendatu ebela aita Zumarraga.

AGINTARIAKIN BURRUKAN.--Agintari gogor eta zekenak aurkitu ebazan aita Zumarraga'k Mexiko'ko lurraldean.

Bertoko inditarrai lurrak kendu, eta euren izen eta gizenean bear egiñerazten eutsen gaixoi, astoen moduan ez kristau eta ez gizon.

Orrelako ta beste astakeri gogorrakoak egiten ebezela agintarioik, eta eskomuniatu egin ebazan aita Zumarraga'k. Eta España'ko erregeri adierezo eutson artutako erabaki.

Gizabide ta kristaubidez jantzitako beste agintariak ipiñi ebazan, urren, España'ko erregeak. Eta sekulako lan izugarria egin eban arein babesean eta arein laguntzaz Mexiko'ko inditarren alde aita Zumarraga'k.

INDITARREN ALDE.—Ez kristau ez gizon, erabilli ebezen inditar gaixook ango lenengo agintari dollorak. Ostera,

barriz, aita Zumarraga'k, Kristaubidez eta gizabidez azi ta ezi ebazan inguruko inditarrak.

Praile - lconbentuak eraiki ebazan erri azitxu gurtietan; eta eskola zabalak, konbentu bakotxaren ondoan. Errietan, eskolak; eta ikastetxe nagusi edo unibertsitatea, uriburuan.

Ikastetxe nagusi orretan eskolatzen ziran inditarren «caciue» edo buruzagien semeak. Euren izkuntza eta kulturaren, lenengo; eta Gaztelako izkuntza ta gogolantzean, urrengo.

Irarkola edo inprenta bat ere eroan eban, orretarako; emendik-ara eroandako lenengo irarkola zan. An argitaratu ebazan ikastetxerako bear ziran liburuak; an azaldu be inditarren izkuntzan idatzitako lenengo liburuak.

Ez ori bakarrik. Emengo azi berezi, eta sagar, madari, okaran eta mertxika landare ederrak be eroan ebazan, ango lur gizenarcn aberasgarri.

GUADALUPE'KO AMA. Juan Diego deitutako inditarrari Andra Mari agertu yakon Tapeyak izeneko mendi tontorrean; eta auxe eutson: zoaz aita Zumarraga gana, eta esan egiozu ikusi dozuna; eta beste au be esan: jaso dagilada emen eliza bat nere izenean, emendik bedeinkatu gura dodala-ta Mexiko'ko erria.

Ezaugarri bat eskatu eutson aita Zumarraga'k Juan Diego'ri. Eta auxe emon autson Andra Mari'k inditarrari: zoaz —esan eutson— Tapetay tontorrera; moztu ta artu an dagozan larrosak, eta eroan egiozuz gotzainñari zeure kapusai baturik.

Artu eban gotzainñak inditarraren kapusai; zabaldu eban, astiro-astiro; eta auxe arrigarria! Andra Mari'ren irudi maitagarria egoan kapusai latzen ondo baiño obeto marrazturik.

Juan Diego inditarraren kapusai latzako irudi ber-berau dago Tapeyat-elizako aldare-aurrean. Guadalupe'ko Andra Mari deitzen deutso Mexiko'ko erriak, eta bere zaindari maitetzat dauko.

Orrelan ordaindu eutsozan zeruko Amak aita Zumarraga'ri bere alde 330 urtetan Mexiko'n eroan eta egin ebazan neke ta lanak.

URKIOLA'K